giga edasi Järvamaale. Kolm aastat hiljemini, 1215. a., jõuavad rüütlid oma sulastega ja lätlastega üle Emajõe tulles uuesti kuni Vaigani, kus jällegi sama kava järele talitavad. „Ja kui nad kõik kurja olid teinud, mis iial võimalik, pöördusid nad tagasi Liivimaale.“ 1220. a. tulid preestrid Läti Hendrik ja soomlane Peter Kaikevalde oma ristimisretkel „Vaiga ja Hiembe“ maakohtadesse, õpetasid ja ristisid kõiki ja läksid selle maa kindluse Riole kaudu edasi Virumaale. Kuna Vaiga all (vanades kirjades kirjutatakse Vayga, Vagia, Vaigale, Vagkytu, Vaihatt, Vagien jne.) tuleb mõista praeguse Tartu maakonna kirdepoolsest nurgast, Torma-Lohusuu kihelkonnast algavat maa-ala Peipsist kuni Virtsjärve madalikuni, siis on kindel, et ristiusk jõudis mainitud sõja- ja ristimiskäikudega ühenduses praeguse Torma-Lohusuu kihelkonna maale. Vististi asutati varssi ka iseseisev kogudus ja ehitati kirik. 1319. a. on mõlemad juba olemas. 16. aastasaja sõdade ajal hävitatakse Torma kirik pea täiesti. Kihelkond jääb nii vaeseks, et 1642. a. kirikukatsumise puhul kirikukassas raha ei leidu armulaua leiva ja viina ostmiseks ja kiriku eestseisusele luba antakse kirikukassa heaks matmismaksu võtta: täisealise eest 6 „valget“, lapse eest 3 „valget“; kui talupoeg tahab kirikus matuseaset saada, peab ta 2 riigitaalrit maksma. 1643. a. ehitatakse puukirik praegusest kirikust teispoole maanteed Torma kiriku ligidale. 1647. a. on kiriku juures ka juba köster ametis. Nähtavasti asub kihelkonna maa-alal elanikke õieti hõredalt, sest 1650. a. kirikukatsumise puhul öeldakse Torma kiriku järele „mitte enam kui 94 talupoega“ olevat. Torma kogudus on tol ajal tegelikult Laiuse abikogudus; Laiuse koguduse kirikuõpetaja käib seal igal teisel pühapäeval jumalateenistust pidamas. 1668. a. ehitatakse vana kiriku ligidale uus puukirik.

Ligemaid andmeid Torma kihelkonna seisukorrast Rootsi aja lõpu poole leiame 1680. a. kirikukatsumise protokollist. Kirik on üldiselt korras, ainult katus laseb vihma ja kevadel lumevett läbi, kirikuõpetaja-maja tuleb aga täiesti uus ehitada. Oma palga saab koguduse õpetaja mõisailt korralikult kätte, talupojad aga „ei saa mitte midagi anda vaesuse pärast“; kirikuõpetaja kodukatsumiste puhul põgenevad talupojad enamasti eest ära, „ehk küll kirikuõpetaja neilt midagi ei nõua“. Kihelkonda kuuluvad ühes Lohusuuga 230 peret; armulaual käivad kõik, kirikuskäimine on nõrk, mõnel pühapäeval on pingid enamasti tühjad. Katsumisel on koguduse liikmete teadmised usu asjus „koguni halvad“, ehk küll kirikuõpetaja õpetamise peale rõhku ütleb panevat. Köstriks on soomemaalane, kes „natuke lugeda“ oskab; seejuures tarvitab ta heameelega alkoholi ja „siis ei ole temaga midagi peale hakata“, nagu kirikuõpetaja ja mõisapidajad ühes-koos tõendavad.

Ebausu-kombeist nimetatakse iseäranis „kalmudesse“ matmist, juurde lisades, et seda siiski harva juhtub. 1667. a. ehitas tollekordne Laiuse lossi valitseja, riiginõunik Eerik Fleming, kelle maa-ala kuni Peipsini ulatus, Lohusuhu kiriku ja andis maa iseseisva Lohusuu kirikuõpetaja ülespidamiseks. 1680. a. kirikukatsumise puhul tunnistati Lohusuu iseseisvaks koguduseks, kellel siis ka oma kirikuõpetaja oli.